

การศึกษาศักยภาพและบริบททางสังคมของชุมชนบ้านค่าน้ำสร้าง ตำบลค้อเหนือ
อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

A Study of the Potential and Social Context of Ban Kham Nam Sang Community
Kho Nuea Sub-district Mueang District Yasothon Province

อัศสิทธิ์ สมอดี

Akasit Samodee

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

*Corresponding Author Email: samodee789@hotmail.com

Received: 30 November 2025

Revised: 18 December 2025

Accepted: 21 December 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบททางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และทรัพยากรของชุมชนบ้านค่าน้ำสร้าง ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ มีเครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ ประชาชนในชุมชนบ้านค่าน้ำสร้าง ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร จำนวน 10 คน ที่มาจากการเลือกแบบเจาะจงทั้งหมด แล้วนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและจากแบบสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์แบบเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านค่าน้ำสร้าง ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร เป็นชุมชนชนบทที่มีศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ค่อนข้างสูง และการพึ่งพาซึ่งกันและกันภายในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ และกิจกรรมชุมชน ประกอบด้วย 1) ศักยภาพด้านทรัพยากรมนุษย์ ชุมชนบ้านค่าน้ำสร้างมีประชากรชาวบ้าน มีผู้คนที่มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในการใช้ชีวิตในชุมชนจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการเกษตร 2) ศักยภาพด้านทุนทางสังคม ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านค่าน้ำสร้างมีความเข้มแข็งจากความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นของคนในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่มีความเป็นเครือญาติและรู้จักคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี มีความไว้วางใจและการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นพื้นฐานสำคัญที่เอื้อต่อการรวมกลุ่มและการทำกิจกรรมร่วมกัน และ 3) ศักยภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ เช่น พื้นที่ทางการเกษตร แหล่งน้ำ และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการทำเกษตรกรรม วิธีการใช้ทรัพยากรของชุมชนยังคงเป็นไปตามรูปแบบดั้งเดิมที่คำนึงถึงการพึ่งพาธรรมชาติและการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า ซึ่งเป็นฐานสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระยะยาว

คำสำคัญ: การศึกษาชุมชน, บริบททางสังคม, จังหวัดยโสธร

Abstract

This research consists purposes were to examine the social, economic, cultural and resource contexts of Ban Kham Nam Sang Community Kho Nuea Sub-district Mueang District Yasothon Province. This research employed a qualitative research approach. The research instrument was an interview guide, and the target group consisted of 10 community members from Ban Kham Nam Sang, selected through purposive sampling. Data were collected from relevant documents and in-depth interviews, and subsequently analyzed using content analysis. The research findings revealed that Ban Kham Nam Sang Community, Kho Nuea Sub-district, Mueang District, Yasothon Province, is a rural community with relatively high human resource potential and strong mutual dependence among its members, as reflected in savings groups, occupational groups, and various community activities. This potential can be classified into three main aspects 1) Human resource potential: Ban Kham Nam Sang has local sages and a large number of community members with expertise and extensive experience in community life, particularly in agriculture. Their accumulated knowledge and skills play an important role in sustaining livelihoods and supporting community development 2) Social capital potential: The community's social capital is strong, deriving from close-knit relationships among residents, most of whom are related by kinship and are well acquainted with one another. Trust and mutual assistance form a fundamental basis that facilitates group formation and collective activities within the community and 3) Natural resource and environmental potential: The community possesses natural resources conducive to livelihoods and occupations, such as agricultural land, water sources, and an environment suitable for farming. The traditional patterns of resource use emphasize reliance on nature and the prudent use of resources, which constitute an important foundation for local economic development and long-term environmental conservation.

Keywords: Community Study, Social Context, Yasothon Province

บทนำ

จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในประเทศไทยมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตรและการทำเกษตรกรรมอย่างกว้างขวาง สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ให้ความสำคัญกับยุทธศาสตร์ชาติและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 ซึ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างครอบคลุม มั่นคง และยั่งยืน จึงได้ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์บริบทชุมชนในการวางแผนพัฒนาเชิงพื้นที่ ผู้กำหนดนโยบายสามารถแก้ไขปัญหาความแตกต่างในท้องถิ่นและส่งเสริมขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศได้สำเร็จ ด้วยการเสริมสร้างความเข้มแข็งในระดับรากหญ้า เมื่อเข้าถึงบริบทชุมชนและข้อมูลที่มีศักยภาพที่ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2559) กล่าวว่า แผนแม่แบบในการใช้การขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ของไทยนั้นสำคัญ ซึ่งเป็นแนวทางพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่เป็นแนวคิดรากฐานของการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยอริสา จันทบุญญา

และจิรัฐ เชนพิงพร (2561) กล่าวว่า พื้นที่ที่เหมาะสมนั้นเป็นการชี้ให้เห็นว่าคุณภาพของประชากร อาจขึ้นอยู่กับการพัฒนาพื้นที่ และการจัดทำแผนที่ดีเป็นการเพิ่มองค์ประกอบของการใช้พื้นที่ให้เหมาะสมกับชุมชน

การศึกษาศักยภาพและบริบททางสังคมของชุมชนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนในมิติต่าง ๆ ทั้งด้านประชากร เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และทรัพยากรในพื้นที่ สอดคล้องกับเสนห์ จามริก (2549) กล่าวว่า ข้อมูลเหล่านี้เป็นฐานสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในท้องถิ่นการวิจัยในประเด็นนี้ช่วยเปิดเผยความโดดเด่น จุดแข็ง และข้อจำกัดที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งเป็นข้อมูลที่สำคัญสำหรับการวางแผนพัฒนาในระดับพื้นที่อย่างเป็นระบบและยั่งยืน

บริบททางสังคมยังช่วยให้เห็นถึงปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน เช่น ความเชื่อ ประเพณี ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคน ตลอดจนรูปแบบการจัดการทรัพยากรภายในชุมชน การทำความเข้าใจปัจจัยเหล่านี้มีความสำคัญต่อการออกแบบโครงการหรือกิจกรรมพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับค่านิยมและวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ซึ่งช่วยลดความขัดแย้งและเพิ่มการมีส่วนร่วมจากประชาชน การประเมินศักยภาพของชุมชนยังเป็นพื้นฐานต่อการพัฒนานวัตกรรมชุมชน การเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานราก และการเพิ่มศักยภาพทุนมนุษย์ ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ข้อมูลเชิงลึกจากการศึกษาศักยภาพทำให้สามารถกำหนดแนวทางการสนับสนุนที่เหมาะสม เช่น การพัฒนาทักษะ การสนับสนุนอาชีพ การอนุรักษ์ทรัพยากร และการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งล้วนเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาที่สอดคล้องกับความเป็นจริงในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับกรมศิลปากร (2542) กล่าวว่า วัฒนธรรม เป็นทุกอย่างของสังคมรวมถึงการกระทำต่าง ๆ อาทิ การแต่งกาย การทำงาน แม้กระทั่งการพักผ่อนตลอดจนการดำรงชีวิตความเป็นอยู่

ในระดับนโยบายการศึกษาศักยภาพและบริบทชุมชนเป็นแนวทางสำคัญที่กรมการพัฒนาชุมชนใช้เป็นฐานข้อมูลในการขับเคลื่อนการพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนให้เข้มแข็งตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นการพึ่งตนเองและการจัดการทุนชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพการทำความเข้าใจโครงสร้างชุมชนอย่างรอบด้านช่วยให้การจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้านและโครงการสนับสนุนต่าง ๆ สามารถกำหนดเป้าหมายได้อย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพจริงของประชาชนในพื้นที่ สร้างการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่สมดุลและลดความเหลื่อมล้ำในระยะยาว เป็นต้น

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาค้นคว้าท้องถิ่น ภายในชุมชนและเพื่อการพัฒนายั่งยืนในรูปแบบต่าง ๆ ศึกษาชุมชนบ้านคำน้ำสร้าง ตำบลค้อเหนือ อำเภอมือ จังหวัดยโสธร เพื่อศึกษาศักยภาพและบริบททางสังคมของชุมชนร่วมกับชุมชนให้มีแนวทางการสื่อสารและการพัฒนาไปสู่การต่อยอดในท้องถิ่นและชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาศักยภาพและบริบททางสังคมของชุมชนบ้านคำน้ำสร้าง ตำบลค้อเหนือ อำเภอมือ จังหวัดยโสธร

การบททวนวรรณกรรม

1. แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพชุมชน

ศักยภาพชุมชน (Community Potential) หมายถึง ความสามารถ ทรัพยากร และทุนที่ชุมชนมีอยู่และสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่อย่างยั่งยืน โดยศักยภาพชุมชนครอบคลุมทั้ง

ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ทุนทางสังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และโครงสร้างการจัดการของชุมชน (สุภากร จันทวานิช, 2560)

2. แนวคิดเกี่ยวกับบริบททางสังคมของชุมชน

บริบททางสังคมของชุมชนหมายถึง สภาพแวดล้อมทางสังคม โครงสร้างความสัมพันธ์ ระบบเครือญาติ บทบาทของสถาบันทางสังคม เช่น ครอบครัว วัด โรงเรียน กลุ่มอาชีพ และองค์กรชุมชน รวมถึงค่านิยม ความเชื่อ และวัฒนธรรมที่หล่อหลอมพฤติกรรมของคนในชุมชน (อเนก เหล่าธรรมทัศน์, 2559)

3. ทุนทางสังคมกับการพัฒนาชุมชน

ทุนทางสังคม (Social Capital) เป็นปัจจัยสำคัญที่สะท้อนถึงความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วย ความไว้วางใจ ความร่วมมือ เครือข่ายทางสังคม และบรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งช่วยเอื้อต่อการรวมกลุ่มและการจัดการปัญหาาร่วมกัน (Putnam, R. D, 1988) ในบริบทของชุมชนชนบทไทย ทุนทางสังคมมักปรากฏในรูปแบบของกลุ่มชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ และกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและการพึ่งพาตนเอง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565)

4. บริบทชุมชนชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยมีลักษณะเด่นด้านวิถีชีวิตเกษตรกรรม ความผูกพันในเครือญาติ และวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เช่น บุญประเพณี ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความสามัคคีในชุมชน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2558) การศึกษาบริบทชุมชนในพื้นที่จังหวัดยโสธรพบว่า ชุมชนส่วนใหญ่มีศักยภาพด้านทรัพยากรมนุษย์และทุนทางสังคมค่อนข้างสูง แต่ยังมีข้อจำกัดด้านรายได้ โอกาสทางเศรษฐกิจ และการเข้าถึงบริการของรัฐ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2564)

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาศักยภาพและบริบทชุมชน

งานวิจัยหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่า การวิเคราะห์ศักยภาพและบริบททางสังคมของชุมชนช่วยให้หน่วยงานภาครัฐและท้องถิ่นสามารถกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาที่เหมาะสมกับพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (วรารักษ์ สุขสฤติย์, 2562)

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนในชุมชนบ้านคำน้ำสร้าง ตำบลค้อเหนือ อำเภอมือ จังหวัดยโสธร จำนวน 10 คน ที่มาจากการเลือกแบบเจาะจงทั้งหมด

2. เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Interview) ประกอบด้วย 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 ประเด็นข้อคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และตอนที่ 3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพิ่มเติม มีลักษณะเป็นแบบปลายเปิด อีกทั้ง ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยตรวจสอบ กลั่นกรอง จำนวน 3 ท่าน ได้แก่ 1) ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา 2) ผู้เชี่ยวชาญด้านโครงสร้างข้อคำถาม และ 3) ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาสาระสำคัญ ตลอดจน ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองสัมภาษณ์กับกลุ่มทดลองที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายจริง จำนวน 5 คน เพื่อหาข้อบกพร่อง ข้อแก้ไข ข้อเสนอแนะให้แบบสัมภาษณ์มีความถูกต้องและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลจาก 1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) คือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย และการสังเกตในพื้นที่ชุมชนบ้านคำน้ำสร้าง ตำบลค้อเหนือ อำเภอมือ จังหวัดยโสธรจำนวน

10 คน และ 2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) คือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลเอกสารต่าง ๆ (Document Research) อาทิ หนังสือ ตำรา เอกสารวิชาการ งานวิจัย และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย การสังเกตในพื้นที่ และการรวบรวมข้อมูลเอกสารต่าง ๆ มาวิเคราะห์ในเชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยสามารถจำแนกผลการวิจัยได้ ดังนี้

การศึกษาศักยภาพและบริบททางสังคมของชุมชนบ้านค่าน้ำสร้าง ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

ผลการวิจัยพบว่า หมู่บ้านบ้านค่าน้ำสร้าง ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร เป็นชุมชนชนบทที่มีศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ค่อนข้างสูง และการพึ่งพาซึ่งกันและกันภายในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ และกิจกรรมชุมชน นอกจากนี้ ประเพณีและภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ในด้านบริบททางสังคม ชุมชนบ้านค่าน้ำสร้างมีโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่แน่นแฟ้น โดยมีครอบครัว วัด และองค์กรชุมชนเป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางสังคมและการมีส่วนร่วมของประชาชน ค่านิยมด้านความสามัคคี การช่วยเหลือเกื้อกูล และการเคารพประเพณีท้องถิ่นยังคงมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังเผชิญกับความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น การย้ายถิ่นของแรงงานวัยทำงานและข้อจำกัดด้านรายได้ ซึ่งเป็นประเด็นที่ควรนำมาพิจารณาในการกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่อย่างยั่งยืน

จากสาระสำคัญในข้างต้น ผู้วิจัยสามารถจำแนกศักยภาพและบริบททางสังคมของชุมชนบ้านค่าน้ำสร้าง ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร เป็นรายชื่อได้ ดังนี้

1. ศักยภาพด้านทรัพยากรมนุษย์

ชุมชนบ้านค่าน้ำสร้างมีประชากรชาวบ้าน มีผู้คนที่มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในการใช้ชีวิตในชุมชนจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านส่วนใหญ่ โดยมีความชำนาญในการทำเกษตรแบบผสมผสาน นอกจากนี้ ชุมชนยังมีผู้บริหารท้องถิ่นและผู้นำชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการจัดระเบียบและกำกับกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการทรัพยากรและทำงานร่วมกันในชุมชนแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ศักยภาพด้านทุนทางสังคม

ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านค่าน้ำสร้างมีความเข้มแข็งจากความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นของคนในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่มีความเป็นเครือญาติและรู้จักคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี มีความไว้วางใจและการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นพื้นฐานสำคัญที่เอื้อต่อการรวมกลุ่มและการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ และกิจกรรมสาธารณประโยชน์ในชุมชน ทุนทางสังคมดังกล่าวช่วยเสริมสร้างความสามารถในการพึ่งพาตนเองและเพิ่มโอกาสในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

3. ศักยภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ เช่น พื้นที่ทางการเกษตร แหล่งน้ำ และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการทำเกษตรกรรม วิธีการใช้ทรัพยากรของชุมชนยังคงเป็นไปตามรูปแบบดั้งเดิมที่คำนึงถึงการพึ่งพาธรรมชาติและการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า ซึ่งเป็นฐานสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระยะยาว

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปและอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

เพื่อศึกษาศักยภาพและบริบททางสังคมของชุมชนบ้านค้ำน้ำสร้าง ตำบลค้อเหนือ อำเภอมือง จังหวัดยโสธร พบว่า หมู่บ้านบ้านค้ำน้ำสร้าง ตำบลค้อเหนือ อำเภอมือง จังหวัดยโสธร เป็นชุมชนชนบทที่มีศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ค่อนข้างสูง และการพึ่งพาซึ่งกันและกันภายในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ และกิจกรรมชุมชน นอกจากนี้ ประเพณีและภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ในด้านบริบททางสังคม ชุมชนบ้านค้ำน้ำสร้างมีโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่แน่นแฟ้น โดยมีครอบครัว วัด และองค์กรชุมชนเป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางสังคมและการมีส่วนร่วมของประชาชน คำนึงถึงความสามัคคี การช่วยเหลือเกื้อกูล และการเคารพประเพณีท้องถิ่นยังคงมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังเผชิญกับความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น การย้ายถิ่นของแรงงานวัยทำงาน และข้อจำกัดด้านรายได้ ซึ่งเป็นประเด็นที่ควรนำมาพิจารณาในการกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่อย่างยั่งยืน โดยศักยภาพและบริบททางสังคมของชุมชนบ้านค้ำน้ำสร้าง ตำบลค้อเหนือ อำเภอมือง จังหวัดยโสธร ประกอบด้วย

- 1) ศักยภาพด้านทรัพยากรมนุษย์ ชุมชนบ้านค้ำน้ำสร้างมีปราชญ์ชาวบ้าน มีผู้คนที่มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในการใช้ชีวิตในชุมชนจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านส่วนใหญ่ โดยมีความชำนาญในการทำเกษตรแบบผสมผสาน นอกจากนี้ ชุมชนยังมีผู้บริหารท้องถิ่นและผู้นำชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการจัดระเบียบและกำกับกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการทรัพยากรและทำงานร่วมกันในชุมชนแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 2) ศักยภาพด้านทุนทางสังคม ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านค้ำน้ำสร้างมีความเข้มแข็งจากความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นของคนในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่มีความเป็นเครือญาติและรู้จักคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี มีความไว้วางใจและการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นพื้นฐานสำคัญที่เอื้อต่อการรวมกลุ่มและการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ และกิจกรรมสาธารณประโยชน์ในชุมชน ทุนทางสังคมดังกล่าวช่วยเสริมสร้างความสามารถในการพึ่งพาตนเองและเพิ่มโอกาสในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน และ
- 3) ศักยภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ เช่น พื้นที่ทางการเกษตร แหล่งน้ำ และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการทำเกษตรกรรม วิธีการใช้ทรัพยากรของชุมชนยังคงเป็นไปตามรูปแบบดั้งเดิมที่คำนึงถึงการพึ่งพาธรรมชาติและการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า ซึ่งเป็นฐานสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระยะยาว สอดคล้องกับสมคิด สร้อยสังข์ (2561, น.45–61) ที่ชุมชนท้องถิ่นส่วนใหญ่ยังคงใช้การเกษตรแบบพึ่งพาธรรมชาติ การจัดการน้ำ และการฟื้นฟูดิน จากการศึกษาการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเกษตรอินทรีย์และเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนชนบท งานวิจัยของชุมชนบ้านค้ำน้ำสร้าง ซึ่งเผยให้เห็นถึงการพึ่งพาการทำเกษตรตามฤดูกาล แหล่งน้ำขนาดเล็ก และการรักษาเทคนิคการเกษตรที่ปลอดภัย สอดคล้องกับงานวิจัยนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความแข็งแกร่งของภูมิภาคในด้านการเกษตรแบบพึ่งพาตนเองและศักยภาพในการผลิตอาหารที่ปลอดภัย นอกจากนี้ ปาริชาติ เผือกมอง (2562, น.112–119) อาชีพเพียงแต่เป็นอาชีพเสริมเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมของชุมชนอีกด้วย จากการศึกษาซึ่งมุ่งเน้นการอนุรักษ์และส่งเสริมงานหัตถกรรมทอผ้าท้องถิ่นของหมู่บ้านชาวอีสาน ผลการศึกษาของชุมชนบ้านค้ำน้ำข้างสนับสนุนข้อสรุปนี้ เนื่องจากชาวบ้านยังคงทำหัตถกรรม เช่น งานจักสานและงานทอผ้าเพื่อเลี้ยงชีพและสร้างรายได้เสริม นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่าความรู้และทักษะทางวัฒนธรรมได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ช่วยธำรงอัตลักษณ์ชุมชนและความยั่งยืนทางเศรษฐกิจในระยะยาว ในส่วนของการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณี สอดคล้องกับประเวศ วะสี (2542) ที่กล่าวว่า ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคมเป็นพื้นฐานของศักยภาพของชุมชน

ข้อค้นพบ หรือองค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยนี้ มีข้อค้นพบ คือ พื้นที่ของชุมชน และที่ตั้งทางกายภาพของชุมชนเอื้อต่อการเกษตรกรรมที่พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะนาข้าวและแหล่งน้ำขนาดเล็กที่กระจายอยู่ทั่วพื้นที่ทำให้เกิดข้อมูลใหม่เกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการน้ำโดยชุมชน ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการลดความเสี่ยงจากภัยแล้งและการเพิ่มผลผลิต แม้แหล่งน้ำจะมีขนาดเล็ก แต่ก็มีการบริหารจัดการร่วมกันอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการทรัพยากรทางสังคมที่นิยมใช้กันในชุมชนชนบททางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อีกทั้ง ชุมชนมีทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืน โดยพบการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ พิธีทำบุญตามประเพณี และกิจกรรมร่วมกันทั้งในบ้านและชุมชน แสดงให้เห็นถึงทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่แข็งแกร่งและยั่งยืนของชุมชน ระบบครอบครัวที่เข้มแข็งของสังคม ซึ่งเอื้อต่อการช่วยเหลือซึ่งกันและกันและการบริหารจัดการชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ ถือเป็นการค้นพบที่สำคัญยิ่ง การธำรงรักษาประเพณีทางวัฒนธรรมยังส่งเสริมความสามัคคีทางสังคมและการพัฒนาความไว้วางใจทางสังคม ซึ่งเป็นรากฐานทุนทางสังคมที่สำคัญสำหรับการเติบโตของชุมชน

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 ควรนำผลการวิจัยไปใช้วางแผนพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมจากผลการวิจัยที่ชี้ให้เห็นศักยภาพด้านเกษตรกรรม วัฒนธรรม และทุนทางสังคม หน่วยงานท้องถิ่น เช่น อบต. อำเภอ หรือสำนักงานพัฒนาชุมชน ควรนำข้อมูลไปประกอบการจัดทำแผนพัฒนาตำบล โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางพัฒนาด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ เพื่อให้แผนพัฒนามีความสอดคล้องกับปัญหาและศักยภาพจริงของพื้นที่

1.2 ควรใช้ผลการวิจัยเพื่อพัฒนาโครงการส่งเสริมอาชีพและเศรษฐกิจฐานรากชุมชนมีจุดเด่นด้านการทอผ้า งานหัตถกรรม และการเกษตรแบบพอเพียง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำผลวิจัยไปพัฒนาโครงการฝึกอบรม การเพิ่มช่องทางการตลาด หรือการสร้างมาตรฐานสินค้า เพื่อยกระดับรายได้ให้กับชุมชน นอกจากนี้ควรสนับสนุนการรวมกลุ่มอาชีพ เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและมีศักยภาพแข่งขันในตลาดได้มากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาศักยภาพชุมชนแบบเชิงลึกในระดับกลุ่มย่อยหรือครัวเรือน งานวิจัยครั้งต่อไปอาจมุ่งศึกษาภาพลักษณ์รายครัวเรือน เช่น รูปแบบอาชีพ รายได้ การใช้ทรัพยากรในครัวเรือน หรือบทบาทผู้นำชุมชน เพื่อให้เห็นความแตกต่างของกลุ่มประชากร เช่น กลุ่มวัยทำงาน ผู้สูงอายุ เกษตรกร หรือผู้ประกอบการท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้ข้อมูลที่ละเอียดขึ้นสำหรับการวางแผนพัฒนาเฉพาะกลุ่ม

2.2 ควรมีการศึกษาผลกระทบจากเทคโนโลยีดิจิทัล การย้ายถิ่นของประชากร ภาวะเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่มีต่อชุมชน เพื่อเข้าใจแนวโน้มการปรับตัวของชุมชนในอนาคต ข้อมูลนี้จะช่วยให้สามารถเสนอแนวทางพัฒนาเชิงนโยบายที่ตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงได้ดียิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2564). รายงานสถานการณ์การพัฒนาชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย.
- กรมศิลปากร. (2542). วัฒนธรรม อารยธรรม ภูมิปัญญาและเทคโนโลยี. กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2558). เศรษฐกิจชุมชนและการพัฒนาชนบทไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- ปาริชาติ เพ็ญผ่อง. (2562). การอนุรักษ์และส่งเสริมงานหัตถกรรมทอผ้าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสารศึกษาวรรณ, 7(2), 112-129.
- ประเวศ วะสี. (2542). ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคมและศิลปกรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- สมคิด สร้อยสังข์. (2561). การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเกษตรอินทรีย์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในชุมชนชนบท. วารสารเกษตรยั่งยืน, 12(3), 45-60.
- สุภาค์ จันทวานิช. (2560). การวิจัยเชิงคุณภาพทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564). สืบค้นเมื่อ 17 เมษายน 2568, จาก <https://www.nesdc.go.th/the-national-economic-and-social-development-plan/the-twelfth-plan/>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). ทิศทางสังคมกับการพัฒนาประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สศช.
- อเนก เหล่าธรรมทัศน์. (2559). การเมือง วัฒนธรรม และการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- อริสา จันทบุญญา และจิรัฐ เจนพิงพร. (2561). การบริหารจัดการแบบบูรณาการในการพัฒนาความอยู่ดีมีสุขของชุมชนวงเวียนใหญ่ให้เหมาะสมตามกรอบนโยบาย Thailand 4.0. Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology, 7(9), 170-184.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York, NY: Simon and Schuster.